

KÖNYVISMERTETÉSEK

Kapusi Angéla – Ugrai János (szerk.): *Elíték nevelése és oktatása. Esetek és összefüggések a 18-20. századból.* Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest, 2015. 200 o. – E tanulmánykötet izgalmas, közös gondolkodást, vitákat igénylő mű. Az esélyegyenlőség elkötelezettjei és a nyolcosztályos általános iskoláztatást meghatározó egységes tananyagot közvetítő iskolai gyakorlat megvalósítói is bizonyára rácsodálkoznak a címre: miért kell nekünk az eliték neveléséről, oktatásáról tanácskozni, mikor az ország északkeleti térségében a „drámai szociokulturális helyzet kezelése” meghatározó feladat, s feladatnak tekintik a tudomány művelői, a kötet szerzői is. Vajon mi az aktualitása a címnek? *Kik az eliték?* Örökölt vagy szerzett jogon lettek eliték, netán az iskoláztatás során lettek azok?

A tanulmányok elsősorban tudományos kutatások eredményei, ahogy ezt a kötet alcíme is jelzi számunkra. Kétségtől, öröndetes, hogy neveléstörténeti múltunk feltárása, „interdiszciplinaritása” új aspektus – „szakszociológiák (így az elitszociológia)” – révén is középpontba került. Meg kell azonban jegyezni, hogy neveléstudós elődeink kivétel nélkül támaszkodtak a neveléstudomány társtudományai, vagy Weszely nyomán a neveléstudomány segédtudományainak eredményeire mind az elméletben, mind a gyakorlati megvalósításban. Elég arra gondolnunk, hogy az egyetem tanítógyűlések, kongresszusok a *tanítók* mellett nem nélkülözték sem az orvosok, sem a közigazgatás hivatalnokai jelenlétét és szakmai észrevételeit, javaslatait. *Tehát a nevelés és az oktatás egyetemességét és komplexitását nem csak feltételezték, hanem művelték is.*

Nagy Péter Tibor Elit/Oktatás/Történet/Szociológia című átfogó, elemző tanulmányában – a címnek megfelelően – sokoldalúan közelíti meg az alapproblémát, a központi kérdést: Ki az elit az adott társadalomban? A kérdés megválaszolásában kitüntetett szerepet kap a neveléstörténet, a kutatások eredményeként az iskolák nevelő-oktató munkája.

A tanulmánykötet a továbbiakban két egymástól tematikusan elkülönített egységben 13 tanulmányt tartalmaz. Az első részben – *Az Elméleti megközelítésekben* – *Bicsák Zsanett Ágnes* Herbart pedagógiájának a Magyar P(a)edagógia folyóiratban való szakmai megítélését értékelte 1892 és 2001 között. *Kapusi Angéla* a művészet, a nemzeti művészet jelentőségét, az egyén fejlődésében betöltött fontos szerepét állítja a tanulmánya középpontjába *Henszlmann Imre* munkája alapján. *Kmeczkó Szilárd* a századelő magyar iskoláiból kikerült tudósok, felfedező, az ún. „marslakók” tudományos munkásságában vizsgálta a gondolkodás kontinentális perspektívája megjelenését: az iskola, az önképzőkörök, a család, mint a kultúrkörnyezetek meghatározó szerepét. *Támba Renátó* a kalsburgi jezsuita gimnázium gyerekszemléletéről és pedagógiai tereiről vont le tanulságos következtetéseket a korabeli fényképek szemléltetésével. Az elméleti megközelítéseket *Vincze Beat-*

rix munkája zárja, aki a herbarti örökség kapcsán fogalmazza meg az empirikus kutatások jelentőségét.

A kötet második fejezetében a társadalom- és intézménytörténeti tanulmányok vezetik az olvasót az „elitek” nevelését szolgáló legkülönbözőbb szintekre. *Nagy Adrienn* a felső kereskedelmi iskolák funkcióváltásairól, az ott tanuló diákok származási adatairól szolgál bőséges információkat. Értéktételei nem egy esetben további elemzést igényelnek. *Bódán Zsolt* a Ladics-familia 19. századi levelezésén keresztül mutatja be az értelmiségi polgár család nevelési elveit, a tanulás jelentőségét az egzisztenciális életvezetésben. A család értékrendje: a munka becsülete, a mértéktartás, a takarékos, harmonikus családi élet, s a tudáson alapuló „műveltségi tőke”.

Rébay Magdolna nagy ívű tanulmányában a magyarországi arisztokrácia iskoláztatási szokásait vizsgálta a memoáirodalom és az életrajzok alapján. A pesti piarista gimnázium és a pozsonyi katolikus főgimnázium mellett a társadalmi elit által preferált iskolák voltak a kalksburgi jezsuita gimnázium és a bécsi Theresianum gimnáziuma. A szerző e két iskola nevelésben, oktatásban betöltött szerepét elemzi. Választása nyilvánvaló, mert a kiválasztott felvidéki főnemesek, az Apponyi, a Sztáray és Pongrácz családok tagjai ezeket az intézményeket látogatták. A két intézmény látogatásának „státuszszimbólumát” nyilvánvalóan megalapozta a nevelési célja: „*tervszerű képzése a szívnek és az értelemnek az állam számára*”; az oktatás magas színvonala, miszerint a diákok „*a kiválóan felkészült tanároktól mély, korszerű és hasznos tudást nyerhettek*”. S kik látogatták ezeket az intézményeket? Természetesen – mások mellett – az arisztokraták gyermekei is, akik a valláserkölcsön alapuló szilárd értékrend közvetítését, a nemes érzületre nevelést, az idegen nyelvek tudását, az önállóság, a kezdeményezőkézség kibontakoztatását elősegítő tanórai és tanórán kívüli – diákszínház, kert, sport, verselés, zenei műveltség – hasznos tudás nyújtását kívánták az adott intézménytől. S az arisztokraták mellett szép számmal voltak a nem arisztokrata diákok, Magyarországról mintegy 20%-kal az ösztöndíjasok. Rébay Magdolna a tanulók családi származását (44% arisztokrata, 56% nem) ugyancsak egy, az 1904/905-ös tanév látogatottságán keresztül szemlélteti, de ez is kiválóan bizonyítja, hogy az elit iskola nem a szülők származásától elit. (130-131. o.) Az arisztokrata ifjak diákéveinek elemzése jelentős példa az életvezetésre, az iskola feladatára, a diák egészséges terhelésére, a követelmények és a lehetőségek gazdag, személyiséget formáló egyensúlyára.

Az egyház szerepe vitathatatlan a művelődés terjesztésében. *Simon Zoltán* tanulmányában a nemzeti egyházak művelődéstörténeti hatását a görög katolikus egyház nemzetépítési példáján keresztül vizsgálja, különös tekintettel a románságra. Fontos ténymegállapítása a szerzőnek, hogy „a román nemzeti ideológia kibontakozásához szükséges műveltségi fokot a románság a magyar iskoláknak köszönhetete”. (156. o.) *Tamusné Molnár Viktória* munkája gazdagon szemlélteti a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar oktatóinak a 20. század első felében végzett

tudományt-művészetet művelő és tudományos ismeretterjesztő tevékenységét. A „teljes embert” reprezentáló személyek tevékenysége mennyire volt a társadalmi elvárásnak való megfelelés? Ez izgalmas kérdés, de a tanári teljesítmény, a *hivatás* művelése önmagáért való, talán elitnek is nevezhetjük. *Trencsényi László* tanulmányában sokrétű osztályozással, konkrét megnevezéssel, de nem összehasonlító elemzéssel megtalálhatjuk a választ arra, hogy kiket tekinthetünk pedagógiai elitnek. Tényleg, csak a kötetben felsoroltakat? *Ugrai János* vizsgálata pedig arra mutat rá, hogy a 19. század elején a vizsgált északkelet-magyarországi református gyülekezetek és tanítóik tanulmányai és életútjuk alapján – írástudó létükre – elitnek tekinthetők-e. A gazdag forrásanyagra hivatkozó szerző következtetése: „*a tanító munkája kevésbé érdekelte az előjárókat*”. Lehet, hogy ma sem? A kötetet záró tanulmányban *Vargáné Nagy Anikó* Jausz Béla életpályáján keresztül az Eötvös Collégiumot, a tanári elitképzés műhelyének közösség megtartó erejét mutatja be. A titok: az *iskola* mindenkori szellemisége, közössége, tudományos élete.

A kötetet tanulmányozását jó szívvel ajánlom a kutatók figyelmébe, hogy a történelmi Magyarország térségi, regionális kutatásai, feltáró munkái során kerüljön sor hasonló és összehasonlító vizsgálatokra, az elméleti tudományos értékítéletek megerősítésére, s nem egy esetben a téves prekonceptciók cáfolatára.

Kováts-Németh Mária

* * *

Bognárné Kocsis Judit: *A vallás mint forrás Karácsony Sándor nevelési koncepciójában.* L' Harmattan Kiadó, Budapest, 2018. 170 o. – A szerző tanítványaként és munkatársaként is ajánlom ezt a művet minden olyan érdeklődő olvasónak – főként pedagógusnak –, aki szeretne minél több ismeretet szerezni a vallásos nevelésről, valamint komplex képet kapni Karácsony Sándor református pedagógia professzor nevelőről, növendékről és a nevelésről alkotott nézeteiről.

A szerző gazdag kutatómunkáját, tématajékozottságát mutatja, hogy számos, nagyságrendileg 150 közleményt publikált többek között a valláspedagógia, a keresztyén nevelés, a neveléstudomány, Karácsony Sándor munkássága, a tehetséggondozás, a pedagógiai értékelés és a pedagógiai kompetenciamérés témakörökben.

A téma aktualitását az adja, hogy napjainkban is – a pedagógusképzésben pedig főként – oktatók különböző pedagógiai irányzatokat különféle értékek mentén szerveződve határozzuk meg. A vallás kétségkívül maga is értéknek értelmezhető.

A szerző Karácsony Sándor életútjának keresztyén vonatkozásai mentén segíti értelmezni a vallásos nevelést, s megállapítja, hogy a pedagógiai munkássága és filozófiája jelentős a teológia, a pszichológia és a neveléstudomány diszciplínák területén is. Nagy hangsúlyt fektet a pszichológia és a neveléstudomány értelmezési keretének bemutatására, majd a tudománypedagógiai gondolkodásról is szól: Zsolnai József pedagógiai világa és Karácsony Sándor munkássága között párhuzamot

von például a (tudományos) kutatás/gyűjtőmunka fontossága kapcsán a nevelő és a növendék esetében is. Az alkotó leírja, hogy Karácsony Sándor értelmezésében a vallás nem magánügy, valamint, hogy milyen csoportokba oszthatók az emberek a valláshoz való hozzáállásuk alapján.

A későbbiekben ismerteti a keresztyén vallás értékeit és üzenetét, valamint a református egyház alappilléreit. Komplex képet ad Karácsony Sándorról a lelkesztő feladatkörein keresztül, majd bemutatja a professzort, mint a reformáció értékei közvetítőjét. Fejezetet ad a könyv a vallásos lelkület konstruktív erejének, fókuszál a keresztyén énkép és identitás témakörére, prezentálja a társas lélek és a társas kapcsolat fontosságát, valamint ismerteti a szellemi örökségét. Karácsony Sándor nevelési koncepciójának elemei minden fejezetben meghúzódnak, fellelhetők az olvasó számára. A szerző bemutatja Karácsony Sándornak a vallás és a szocializáció kapcsolatán keresztül a családi nevelésről vallott nézeteit, majd ír a nevelési célokról és elvekről, a nevelési színterekről és reformokról. A mű nagy teret ad a vallásos nevelés bemutatására.

A képességfejlesztés és a tehetséggondozás témaköre kapcsán ismét felmerül, valamint megerősítésre kerül a kutatói és/vagy gyűjtőmunka fontossága, természetesen az életkori sajátosságoknak megfelelően. A széleskörű nevelési koncepció áttekintése kiterjed a nevelő és a növendék személyére is. Részletesen taglalja a nevelő jellemzőit, ugyanakkor ismerteti a növendékekkel szembeni elvárásokat is. Ahogyan itt is megmutatkozik, a mű kellő alaposággal járja körbe a vallásos nevelést. Ezt a tényt támasztja alá a könyv utolsó fejezete is, ahol a valláspedagógiai kutatásokra is kitér: kutatási irányok, nemzetközi példák, valamint a kutatások kihívásairól is beszámol. A könyvet egy összegzéssel zárja, végül nyolc oldalon át tartó, több mint 100 (hazai és külföldi) szakirodalmat vonultat fel a szerző.

Nagy jelentőségű a mű, mert a nevelés és a vallás összefüggéseit taglalja, s értelmezési keretet nyújthat a kor pedagógusainak, mert a hitoktatás teret kapott Magyarország közoktatási intézményeiben.

Kovács-Veréb Lilla

* * *

Lichner József: *Az Alma Mater kálváriás útja Selmecbányától Sopronig*. Kiadó: Tóth János. Veszprém-Zalaegerszeg, 2019. 96 o. (A Magyar Olaj- és Gázipari Múzeum Közleményei 60.) – A könyv alapszövege napló. Lejegyzése az ország tragikus, az I. Világháborút követő 1918. október végi és 1919. áprilisi időszakában történt. Ezt egészíti ki a naplót író személyes visszaemlékezése a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Főiskola, az „Alma Mater” Sopronba költöztetésében történő részvételéről.

A szakirodalomban jól feldolgozott az akadémia valóban kálváriás évei története, azonban az objektív leírások mellett mindig nagy jelentősége van a személye-

sen meg- és átélt történésekkel való kiegészítéseknek, mert ezek a mikro-történetek pszichológiai háttérrel (is) adnak ahhoz, az egykori résztvevők hogyan éltek meg a kényszerű áttelepítés hónapjait, a szeretett város elhagyását és az új helyszín által történt befogadásukat. Az áttelepítést az Előszót író Tóth János így értékeli. „*A 'Selmeci Főiskola' Sopronba költöztetése rendkívüli jelentőségű nemzeti értékmentő tevékenység volt 1919-ben.*”

Ennek történeti háttére: 1918. december 6-án a pénzügyminisztérium a Felvidék várható cseh megszállása miatt elrendelte a Magyar Királyi Bányászati és Erdészeti Főiskola áthelyezését. 1919. február 20-án jelölték ki az áttelepítés helyszínül Sopront, ahol április 28-án kezdték meg a tanítást. Az intézmény 1922-ben új nevet kapott: Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola.

A naplót író Lichner József irodatisztként dolgozott, aki a tárgyalásokon és a szervezési munkákban is részt vett. (Volt bátorsága ahhoz, hogy 1919. március 20-án Budapestre, a Földművelésügyi Minisztériumhoz eljuttassa az főiskola általa „átcsempészett” pénzvagyont.) A naplója október 31-ével kezdődik, amikor azt jegyezte fel, hogy a rektor, Réz (Richter) Géza Budapestről táviratot kapott arról, hogy a Nemzeti Tanács átvette a kormányhatalmat, és csatlakozásra hívott fel. „*Amint a főiskola tanácsa a távirat hitelességéről értesült, egyhangú hazafias lelkesedéssel üdvözölte a Nemzeti Tanácsot, és annak programját magáévá tette, és az új, viruló, demokrata Magyarország kiépítésében részt kíván venni*” – jegyezte fel a naplója első oldalára.

A feljegyzések nem naponként, hanem néhány napos kihagyásokkal történtek, de mindig utalás van az előző eseményekre is. A december 29-i sorok különösen érdekesek abból a szempontból, hogy a városi tanács hogyan akadályozta a főiskola vagyona áttelepítését. A város tanácsa határozatot küldött a főiskola vezetőségének, amelyben a „...*a főiskolai felszerelések elszállítását beszüntetni rendeli, s egyben utasította a rendőrkapitányi hivatalt a felszerelések további elszállításának beszüntetésére*”. Másnap már Budapesten és Miskolcon tárgyaltak arról, a személyzet és a hallgatók átöltözése után hol legyen az oktatás és a családtagok elhelyezése.

A selmecbányai helyzet rendezéséhez nyolc pontból álló előterjesztést továbbítottak a csehszlovák kormányhoz, amelynek a lényege az volt, hogy szabadon folyhasson az oktatás, és ehhez biztosítva legyen minden szükséges feltétel. A január 10-i tárgyalás során ezt sikerült elérni. (A csehszlovák fél ekkor megértő volt abban, hogy fogadalom vagy hűségeskü letételét – ekkor még – nem akarták.) Január 25-én már a csehszlovák kormánybiztos azt követelte, a 10-én átadott előterjesztést akkor fogadják el, ha az ifjúság nyilatkozatot ír alá, „...*hogy a csehszlovák állam ellen nem fog izgatni, és a tanári kartól is nyilatkozatot kívánt, hogy a magyar kormánytól esetleg érkező ellentétes intézkedés dacára az előadásokat folytatni fogja*”.

Azt, hogy Sopron is szóba került székhelyként, Lichner február 2-án jegyezte fel a naplójában. Február 6-án a főiskola vezetőségének (tanácsának) már a katonai parancsnoksággal is kapcsolatba kellett kerülni a hallgatók utazása akadályozása,

valamint (valószínűen) a katonasággal történt összeütközésük miatt. A főiskola tanácsa ez utóbbi probléma elkerülésére „...*határozatilag kimondta, hogy a rektori hivatalban felfektetett íven szereplő, Selmecen tartózkodó hallgatók felhívandók, hogy úgy saját érdekükben, mint a főiskola, a polgárőrség, közrend és nyugalom, nemkülönben a még vizsgára jelentkező hallgatók érdekében nyugodtan viselkedjenek, mindennemű politikai tüntetéstől és izgatástól tartózkodjanak.*”

Február 2-ától felgyorsultak az események. A naplóban nem egyszer szinte óráról órára olvashatók a gyors egymást követő történések. (Számomra mindig lenyűgöző emberi teljesítmény az, ha valaki a munka sűrűje közepette is veszi a tollat, és nem csak a saját emlékezete megerősítésére, hanem a jövőnek is szánva rögzíti a néha nem is csak a legfontosabbakat, közöttük a saját érzelmi, gondolati megnyilvánulásait is. T. J.) A cseh katonai parancsnokság több tantermet lefoglalt, és mivel összeütközések voltak a katonaság és a főiskolai ifjúság között, a katonai parancsnok „kijelentette, hogy bezárátja a főiskolát”. Gyakoribb lett a főiskola és a budapesti hatóságok közötti kapcsolat, és a február 24-i bejegyzésben már az olvasható, hogy „*székhelyül az illetékes körök Sopront vették tervbe, és a szükséges előmunkálatokkal egy bizottság foglalkozik*”. Ez gyakorlatilag a főiskola selmecebányai jelenlétében már a vég kezdetét jelentette. (Rögzítették, hogy az elvonuló családok száma 38, egyes személyek 20, összesen 117 családtag; a költözéshez 63 teherkocsi kell. Március 3-án már az áttelepülés részleteiről tárgyaltak, s arról is megegyeztek a csehszlovák hatóságokkal, hogy a főiskola könyveit, iratanyagait is elszállíthatják. (De végül csak az üres nyomtatványokat hozhatták át Sopronba.)

A főiskola tanácsa bár reménykedett abban, hogy másutt jobb helyszíne lenne az intézménynek, végül is maradt Sopron, amely máig tartóan (igaz, többszöri átalakulással) a székhelye. A Sopronnal kapcsolatos döntés, és néha a még másfelé is orientálódó székhely-kíváncsi igen résztelesen olvasható a naplóban, mintegy jelzésül annak, hogy a „szomszédból” kitessékelt főiskola milyen nehezen találta meg a helyét az új körülmények közepette. S ami még bonyolította, sőt, nehezítette a helyzetüket: a tanácsköztársaság létrejötté, amelynek a hivatalnokai nem mindig voltak segítőkészek. Ami azonban társadalomtörténeti vonatkozásnak (is) tartható, az a főiskola vezetésének Sopronról alkotott véleménye – amiben azért volt több előrelátásra utaló jelzés is: „*A város német nyelvű, konzervatív, gazdag polgársága a főiskolát nem látja szívesen, sőt bizonyos ellenszenvvel fogadja....Magyarország nagy részének idegen csapatok által való megszállása azt a veszedelmet rejti magában, amit a csehszlovák csapatok vezetői lépten-nyomon hangoztatnak, hogy a megszállás folytatása esetén Sopron városa az elsők közé tartozik, amely ennek áldozatául esik. Ennél fogva Sopront a főiskola végleges elhelyezésére teljesen alkalmatlannak tartja, s a főiskola ideiglenes elhelyezésénél a vázolt viszonyokat gátoló akadálynak kell tekinteni.*” (51-52. o.) A későbbi, Sopron körüli események fényében ez nem is volt alaptalan, bár népszavazás révén a város (és a környéke) meg-

maradt magyar területnek. A főiskola oktatói és személyzete április 24-én érkeztek Sopronba, s ezzel lezárult a helykeresés időszaka.

A kötetben a továbbiakban Lichner József (némi korábbi eseményekre is történető visszaütalással) a költöztetésben végzett munkáját írta meg, majd egy öt bemutató rövid életrajzi közlés olvasható.

E kötet egyik olyan fontos felsőoktatásintézmény-történeti munka, amely intézményi és egyéni sorsokon mutatja be azt, hogy egy állam (jelen esetben Magyarország) területe hatalmi, politikai arroganciából történt szétdarabolása mit jelentett az országnak és a menekülni kényszerültek számára.

E kötet minden közreműködőjének elismeréssel kell adóznunk azért, hogy e napló megjelenhetett, és elgondolkodásra készítheti az olvasóit.

Cs. Bányai György

* * *

Horváth Edit: *Líceumi olvasókönyv. Berzsényi Dániel Evangélikus (Líceum) Gimnázium és Kollégium, Sopron. 2018. 368 o.* – Mindig szakmai (és egyben olvasói) élmény olyan könyvvel találkozni, amely hazánk valamely régi, a nevelés, az oktatás és a diák hagyományok nagy múltjával, híres egykori tanárokkal és növendékekkel foglalkozik. A Berzsényi történetét bemutató kötet is ilyen.

A könyv kronológiaiag nem lineáris, hanem témák szerinti felépítésű. Ezekben belül is található olyan témaegységek, amelyek laza összefüggésben vannak egymással. Nem volt könnyű szerkesztő munka, hogy a számos rövid, a tartalmunkban nem is mindig koherens szövegeket úgy lehessen csoportosítani, hogy ezek azért felfűzhetők legyenek egy, az olvasó által követhető történet-ívre. Ez a szerkezeti tagolás azonban mégis előnyére válik a kötetnek, s nem kevésbé az olvasóknak is, mert a témakörök külön-külön is teljes egészésként jelennek meg.

A könyvben az első rész természetesen a kezdettel foglalkozik, 1557-től, amikor az iskoláztatás iránt elkötelezett polgármester, Hummel Kristóf a saját telkén iskolát építtetett, ezzel teljesítve a város magisztrátusa határozatát, és megkezdődhetett a latin nyelvű protestáns iskoláztatás.

Azt, hogy a város – a helyi katolikusok iskolafenntartása mellett – más módon is gondoskodott az ifjú polgárai taníttatásáról, az (is) bizonyítja, hogy 1440 és 1514 között több mint száz tanulót küldtek külföldi egyetemekre. Valószínű, hogy e korszak utolsó generációja volt az, amely Sopronban elterjesztette a reformáció tanításait. S itt is megkezdődött az evangélikus vallás szerinti hitélet, amelynek fontos tartozéka volt az iskola.

A könyv első fejezetében (Iskolatörténet) három időszakra osztva olvasható az intézmény története: 1948-ig evangélikus egyházi, majd 1991-ig állami, és ettől kezdve újra evangélikus egyházi fenntartásban működtetve. E három periódus jól tükrözi a hazai társadalom változását is: a nagy történelmi fordulók az iskolára is

hatottak, más eszmei-ideológia alapok szabtak keretet a nevelésnek és az oktatásnak. E fejezet végén emlék- és ünnepi beszédek szövegei olvashatók (számos oktatástörténeti, nevelési vonatkozással), egy tanulmány pedig Berzsenyi Dániel és a líceum kapcsolatát mutatja be.

A folytatásban az iskolaépület történetével, a diákotthonnal, a kollégiummal, ezek szolgáltatásaival, és külön a Hetvényi Lajos diákotthonnal ismerkedhetünk meg.

Különösen értékes összefoglalás a Magyar Társaság története, amelynek a munkája, legalábbis a célját illetően, nem volt példátlan, mert több erdélyi középiskolában, Pápán, Sárospatakon és másutt, szintén a magyar nyelvűség, a magyar nyelv ápolása volt nagyon fontos, a diákok által preferált cél (amelyet itt-ott számos tanár is ösztönzött, segített). Ebben Sopronban Kis Jánosnak volt kiemelkedő szerepe, amelyet élet végéig, mint püspök is segített. A (részben) megmaradt könyvtár is azt bizonyítja, a diákok és a tanáraik egyaránt közreműködtek a nagy nemzeti felbuzdulás tettekre váltott segítségével. A Kis János-emlékünnepe és a 150. évforduló eseményei a tradíció őrzői, éppúgy, mint a mai társaság működése is.

Külön, kompakt fejezet tartalmazza a líceum diákszövetsége történetét. Ez a hazai diákmozgalom egyik kiemelkedő jelentőségű 20. század eleji szerveződéséről szól, amely 1918 nyarán alakult meg, majd újra és újra feltámadva 1993-ban megünnepelheték a 75. évfordulójukat.

Ebben a részben olvasható az egykori diákok baráti köre megalakulásáról (1982), és arról a szerteágazó tevékenységükről, amellyel méltóképpen őrzik az iskola múltja számos hagyományát, s ennek folytatásaként az általuk kezdeményezett rituálékat. (Emléktáblák készítése, zászlóadományozás, a maturandusok köszöntése, emlékdíjak alapítása, jutalmazások stb.) Bőséges szellemi kalandozásra hívja az olvasókat a Mozaikok a Diákszövetség életéből című rész, amely a kezdetektől napjainkig tartóan mutatja be a legfontosabb történéseket, s külön részben a Deákkúti Vármegye egyedülálló múltját.

Mindegyik középiskola egyik fontos közszíntere a könyvtár. A Berzsenyiben ez azért különleges, mert az alapítása 1658-ban volt, s több proveniencia alapján folyamatosan bővült a mindenkori pedagógiai szükségletek (és tegyük hozzá: a lehetőségek) szerint. S nem kevésbé, mindig voltak könyvadományozók: intézmények, szervezetek, egykori diákok, más magánszemélyek, s ezzel nem csak a könyvek tartalma, hanem mennyisége szerint is az ország egyik legjelentősebb középiskolai könyvgyűjtemény lett. Amikor a könyvtár alapítása 300. évfordulójára kiállítással emlékeztek, az ekkor elhangzott beszéd egy részlete jól tükrözi a könyvtárunk „küldetését”: „...*amit itt a tárlókban egy-egy eszmei csomópont köré csoportosítottunk, sikerült érzékeltetnünk, miként élt, lélegzett ez a könyvtár a századok folyamán együtt az iskolával, hogy haladt együtt – hol egybeforrva, hol szembefordulva – a várossal, de mindig együtt az országgal és Európával*”. (231. o.)

A sport éppúgy „diáktartozék”, mint a tanítási órák. Ma is megszívlelendő, ami

ebben a részben bevezetőként olvasható: „*A testgyakorlat s testedzés a szellemi munkával igen megterhelte ifjúság érdekében kiváló tárgyat képezi a pedagógusoknak. Mi is tapasztalat útján meggyőződhattünk arról, hogy korunk nagy problémája: életrevaló, tudományos nemzedéknevelés csak úgy lesz megoldható, ha sikerül a szellem és test fejlesztését párhuzamosan, összhangzatosan eszközölni.*” Ezt a gondolatot méltóképpen váltotta valóra a liceum és a gimnázium is. A 19. századelői játékdélutánoktól a tömegsporton, a kvalifikált sportágakon és egyéni eredményeken át vezető úton számos kiemelkedő eredménnyel büszkélkedhet az intézmény.

Külön blokkot alkot a nevezetes eseményeket, évfordulókat bemutató rész, amely röviden-hosszabban idézi fel a különböző történeteket a kezdetektől (1557) a közelmúltig. Ezt a dátumok szerinti összeállítást különböző írott forrásokból származó szövegek gyarapítják, amelyek fontos adalékai az iskola történetének (például a nevezetes évfordulóval kapcsolatos szövegek ide applikálása).

Az iskolatörténeti könyvek szinte elmaradhatatlan tartozékai a visszaemlékezések egykori diákok, tanárok és az iskolához más vonatkozásban kötődő személyektől. Különösen érdekesek és fontosak azok, amelyek azoktól származnak, akik egykori diákként már mint a hivatásuk kiválóságai emlékeztek az őket útnak indító alma materre (közülük csak néhányat említve: Vajda Péter pedagógus, író, Székács József evangélikus püspök, Soós Lajos zoológus, Bruckner Győző dékán, Nagy Endre állatorvos, Zsirai Miklós nyelvész, egyetemi tanár, Várszegi Asztrik főapát), s azok a tanárok, akik által (is) híres lett a Liceum, a Berzsényi (közülük is néhány: Domanovszky Endre, Németh Sámuel, Csaba József, Benkő László, Peéry Rezső).

Egy nagy múltú iskolának szintén természetes tartozékai az emléktáblák, amelyeket egy csokorba szedve közli a szerkesztő. Az intézmény története során számos (néha kényszerű) alkalom volt arra, hogy emléktáblával örökítsenek meg valamilyen eseményt vagy személyt/személyeket. 1924-től a közelmúltig tartóan szinte emléktábla-erdő emlékezteti az iskola mai diákjait, felnőttjeit, hogy olyan „szentélybe” lépnek be a kapun, amely mementóként évszázadok örökségét őrzi: a haza, a hit, tudás iránti elkötelezettséget és az elődök iránti tiszteletet. (Néhány személy emléktáblája, akiknek az élete kötődött az intézményhez, a város más helyén látható.)

A szerkesztő gondosságát tükrözi, hogy az emléktáblák fotója, felirata és a néhány kapcsolódó tájékoztató mondat együtt jelenítik meg az olvasó számára ezeket a fontos emlékezet-információkat.

A kötetet névmutatók és az igen részletes, jó tájékozódási lehetőséget adó tartalomjegyzék zárják.

A mű nagy értéke, hogy számos dokumentum- és fotóanyag-közlés teszi mintegy kiegészítésként, szinte láthatóvá téve a szövegek tartalmának néhány vonatkozását. Remek iskolatörténeti könyv, amelynek a szokványosnál szélesebb körű tartalma miatt is méltó helye van a legjobb ilyen kiadványok között. S külön elismeréssel kell szólnom a kötet gondozója (összeállítója, szerkesztője és részben írója), Hor-

váth Editről, aki e kötetével méltóan emlékeztetett Lackner Kristóf, a város egykori, nagy hírű, városépítő polgármestere (1613-1631), az iskola egykori diákja ma is időszerű mondására: „*Erkölcsei kötelesség az elődöktől átvett szellemi örökséget újabb szellemi kincsekkel gyarapítani, csak így lehetünk méltók az átvett hagyatékra.*”

Tölgyesi József